

2. *Сабуць, А.Э. «Акно ў Еўропу»: М.Багдановіч і французская літаратура*
// Мастацкі свет Максіма Багдановіча: адметнасць, шматграннасць,
універсальнасць: Міжнар. навук. канф., Мінск, 15-16 снежня 2011 г. /
Беларускі дзяржаўны педуніверсітэт імя М.Танка. – Мінск: БДПУ, 2012. –
с. 107-109.

“АКНО Ў ЕЎРОПУ”:

МАКСІМ БАГДАНОВІЧ І ФРАНЦУЗСКАЯ ЛІТАРАТУРА

Паэт ідзе ў свет, і свет прымае паэта

Р.Барадулін

Як вядома, Максім Багдановіч ведаў і цікавіўся сусветнай літаратурай. Паэт шырокага творчага дыяпазону, ён быў неаб'якавы да эстэтычных кірункаў і плыняў, асабліва да навейшых тагачасных мастацкіх з'яў у блізкіх яму рускай і французскай літаратурах. Багдановічу ўласціва дыялагічнасць мастацкага мыслення, пра што справядліва заўважыў беларускі літаратуразнаўца В.Івашын: “Паэт умеў глыбока суперажываць блізкае, роднае сабе ў іншых культурах, знайсці заўсёды там водгук для сваёй душы. Чуласць да “чужога” як свайго, дыялагічнасць – характэрная асаблівасць яго паэтыкі, мастацкага мыслення...” [1, с. 259]. Таму невыпадкова М.Багдановіча з ягонай фанатычнай любоўю да ўсяго крывіцка-беларускага народны паэт Беларусі Р.Барадулін назваў “першым еўрапейцам у новай беларускай літаратуры” [2, с. 9], “адзіным акном у Еўропу”: “Гэта Максім Багдановіч запрасіў беларускае, крывіцкае слова прапусціць праз душу сваю сусветную культуру, не разгубіўшыся, не згубіўшыся, не збедніўшыся” [2, с. 12].

Так, прарадзіма дэкадансу – Францыя (ідэі “новага мастацтва” – у зборніку “Кветкі зла” Ш.Бадлера). М.Багдановіч – прыхільнік “новага мастацтва”, мастацтва “чыстай красы” на беларускай прасторы – адстойваў права на абсалютную прыгажосць (за што незаслужана быў абвінавачаны ў штучным эстэцтве і дэкадэнцтве). Дамінанта ягонай творчасці – “апалогія красы” (Л.Тарасюк): у мастацкасці, у дасканаласці формы, у характэве зместу. М.Багдановіч – рэцэнзент гумілёўскага перакладу кнігі французскага творцы Т.Гацье “Эмалі і камеі” – адзначаў: у ёй (кнізе. – А.С.) “вельмі многа майстэрства і вельмі мала паэзіі”, а вершы “прыгожыя, але халодныя” [3, с. 360]. Знакавыя творы беларускага “новага мастацтва” – багдановічавы “Апокрыф”, “Апавяданне аб іконніку і залатару”, в. “Ліст да п. В.Ластоўскага”, цыклы вершаў “Каханне і смерць”, “Эрас” і інш.

Адзін з вытокаў творчасці М.Багдановіча – гэта літаратурныя ўплывы. Так, асабліва часта эпиграфы да сваіх вершаў ён пазычаў з твораў французскіх паэтаў XIX ст. Ш.Сент-Бёва, В.Гюго, Сюлі-Прудома, П.Верлена і інш. У вершы “У старым садзе” (1913) беларускі творца натхняецца спадчынай французскай культуры: згадваюцца імёны французскага мастака Антуана Вато і французскага паэта Эварыста Парні – папулярнага “насмешлівага” аўтара “Любоўных вершаў”, а таксама вершаў у прозе (“Мадэгаскія песні”). Празрыстасць паўтонаў-пераліваў, т.зв. “пейзаж душы”, вытанчанасць пачуцця лучаць французскіх і беларускага творцу.

Вызначальным у фармаванні лірычнага “я” Багдановіча-паэта вядомы літаратуразнаўца П.Васючэнка падкрэслівае асаблівае значэнне літаратурнага дэкадансу, імпрэсіянізму і сімвалізму, а таксама

“верленізму” [4, с. 196]. Багдановіча называюць “верленістам” не толькі за згаданы беларускамоўны пераклад 22-х вершаў П.Верлена, колькі за ўвабраны творчы досвед эстэтыкі французскага сімвалізма, што для беларускай нашаніўскай літаратуры было адчувальным. Якраз тут беларускі паэт “выбудоўваў” сваю, нацыянальную мадэль паэтычнага імпрэсіянізму, сімвалізму – праўдзівую і непадробную. Дамінантнай, найвышэйшай бачыцца сама музыкальнасць верша. “Паводле Верлена, паэзія нараджаецца ў патаемных нетрах чалавечае душы і гучыць найперш *не як слоўная, а як музычная* плынь. І потым ужо створаная мелодыя апладняецца словам. “«Спачатку музыка», – гаворыць Верлен у знакамітым вершы «Мастацтва паэзіі». «Музыкі перш за ўсё!» – уторыць яму Багдановіч у эпіграфе да сваёй «Маёвай песні». Як і Поль Верлен, тут ён мроіць быццё паэзіі як лёгкі, трапяткі, капрызлівы палёт матылька...” [4, с. 197]. І ў наіўна-даверлівых, “пакалечаных” самотай і стомай радках Верлена, і ў мудра-аналітычных радках Максіма-Кніжніка раскашуе надзвычайнае, а менавіта ўчэпістае захапленне жыццём і гэткай кволая неабароненасць перад ім (пра што шматразова адзначала літаратурная крытыка). Свядамае імкненне да эстэтызацыі, вытанчаная элегантнасць гукавога складу, унутраная гармонія і дасканаласць формы падкрэсліваюць адметнасць аўтарскіх стыляў, хоць, праўда, у кожнага ён свой. Прынцыпова важным уяўляецца тое, што ў большасці выпадкаў Багдановіч-перакладчык піша-перастварае свой верш па матывах арыгінала Верлена – паэта “*млоснасці*”, “*асенняй песні*”, “*захаду*”, а не перакладае гэты арыгінал з падрадкаўніка. Відаць, таму што “адчуваў П.Верлена, як ні адзін славянскі паэт” [5, с. 56].

Поль Верлен – любімы паэт М.Багдановіча, “інтымнейшы з паэтаў” (В.Брусаў) – лічыцца адным з пачынальнікаў сімвалізму і імпрэсіянізму ў гісторыі еўрапейскай літаратуры, “каралём французскіх паэтаў”. Таму, відаць, багдановічаўскае далучэнне да мастацкага вопыту згаданых навейшых заходнееўрапейскіх эстэтычных кірункаў і стыляў адбывалася пад непасрэдным верленаўскім уплывам (чаму і замацавалася: Багдановіч-“верленіст”). Сам жа М.Багдановіч дбаў, каб надаць беларускай паэзіі “*больш еўрапейскага выгляду*”, але не сумняваўся ў тым, што і еўрапейская паэзія мае беларускае адгалінаванне. Багдановіч прагназаваў “*жывасць*”, “*вялікую ўнутраную рухавасць*” [3, с. 287] беларускай паэзіі як “*паэзіі жывой*” [3, с. 286], здольнай на сваім шляху плённа, арганічна пераствараць здабыткі сусветнага мастацтва, захоўваючы пры гэтым сваё мастацка-эстэтычнае аблічча, сваю беларускую асабовасць. Пра гэтую адметнасць беларускага мастацкага шляху пісаў Багдановіч-крытык у артыкуле “Забыты шлях” (1915), але крыху раней беларускі паэт пачуў “свайго” Верлена: праз гучанне, спеў пlynнай, цякучай верленаўскай ліры дакранаўся да стомленай, адчужанай, спакутаванай душы французскага паэта. На жаль, задуманы цыкл “З чужой глебы” (адметна, найперш – пераклады з Верлена ў строгай аўтарскай паслядоўнасці, пасля – з іншых паэтаў) не быў надрукаваны нашаніўцамі ў багдановічавым “Вянку” (1913). Крыху раней арыгінальныя пераклады з П.Верлена (“беднага Леліяна”) зрабілі рускія паэты Ф.Салагуб (1908) і В.Брусаў (1911), прычым апошні працаваў-пераствараў іх на працягу 17-ці гадоў. У паэзіі П.Верлена відавочна спалучана эстэтыка сімвалізму і імпрэсіянізму, што, безумоўна, паўплывала на фарміраванне багдановічаўскага светаўспрымання. Невыпадкава ў лісце ў рэдакцыю “Нашай нівы” ад 29 ліпеня 1912 г. Багдановіч пісаў: “Ва ўсякім разе пераклады з Верлена больш вартыя друку, чым гэтыя трафарэты, да ліку каторых трэба прыпісаць і верш «Шмат у нашым жыцці ёсць дарог...” [6, с. 247]. Вядомы крытык А.Навіна (А.Луцкевіч) яшчэ ў 1927 годзе бадай упершыню назаве Багдановіча “паэтам паўтонаў”, адзначыць багдановічаву “ўзгадаванасць” на найлепшых узорах сусветнай літаратуры, ягоную імпрэсіяністычнасць светаўспрымання, “захопленасць” “*нязвычайнай музыкальнасцю верша Вэрлена, творы якога з піэтызмам перакладаў на беларускую мову...*” [7, с. 249]. Менавіта эскізнасць, фрагментарнасць імгненных, неакрэсленых пачуццяў, уражанняў, а таксама зведаны матыў адзіноты і схільнасць да непрытомнага пакаяння, адкрытасці душы лучаць абодвух творцаў.

Француз П.Верлен і беларус М.Багдановіч сцвярджалі свой найвялікшы завет (верленаўскі лозунг імпрэсіянізму): “*Музыкі перш за ўсё*”, што слугуе эпіграфам да слаўтай багдановічавай “Маёвай песні” (“Па-над белым пухам вішняў...”). Верленаўскі пейзаж – гэта найперш “пейзаж душы” (агульнапрыняты тэрмін сярод даследчыкаў ягонага творчасці), чаму і імпрэсіі М.Багдановіча называюць “пейзажам душы”. Пра сімваліска-імпрэсіяністычную зладжаную танальнасць сваёй творчасці яскрава засведчыў П.Верлен ва ўжо згаданым вершы

“Мастацтва паэзіі”. Пра схільнасць М.Багдановіча да вышэйзгаданага адзначыла сучаснае беларускае літаратуразнаўства (Г.Адамовіч, І.Багдановіч, П.Васючэнка, Е.Лявонава, В.Максімовіч, Н.Пыско, Л.Тарасюк і інш.). Багдановічавы пераклады з П.Верлена (найперш “Асенняя песня”, “Ціхі і сіні блішча над хатай...”, “Плач сэрца майго...”, “Глянь: месяц бледны...”, “Зіянне месяца”) сваім сімвалісцка-імпрэсіяністычным пісьмом сугучныя з уласнымі арыгінальнымі творамі цыкла “У зачарованым царстве” і інш. (“Ціха па мяккай траве...”, “Маёвая песня”, “Цёплы вечар, ціхі вецер, свежы стог...”, “Срэбныя змеі”, “Мы гаворым удвух пры агні ў цішыне...”). Багдановічавай паэзіі ўласціва пераважная жыццесцвярджальнасць светаўспрымання, часам элегічна-мінорны лад верша (што ўвасоблена французскімі мастакамі-імпрэсіяністамі К.Манэ, А.Рэнуарам, А.Сіслеам). Урбаністычны цыкл “Места”, паэтава “нервовая муза гораду” (М.Піятуховіч) найбольш блізкія да эстэтыкі сімвалізму (французскія творцы П.Верлен, Э.Верхарн). Тут Вільня – нібы “*сыстра Парыжа*”. Да таго ж, шматлікія эпиграфы з цыкла “Вольныя думы” сведчаць пра змястоўную пераклічку багдановічавай паэзіі з творчасцю французскіх сімвалістаў.

Такім чынам, сцверджанай “апалогіяй хараства” тэарэтычна і практычна М.Багдановіч далучаў беларускую літаратуру да эстэтыкі сусветнай, у прыватнасці, французскай літаратуры. Знітаванасць імпрэсіянізму і сімвалізму ў паэтычным светаадчуванні М.Багдановіча выяўляюць музычнасць і меладычную пластычнасць верша, таямнічую падтэкставасць неразгаданага дарэшты і тым вабнага загадкавага класіка беларускай літаратуры, на творах якога беларусы “вучыліся жыць, адчуваць сябе людзьмі думкі, людзьмі, далучанымі да агульначалавечае культуры” [2, с. 12].

Спіс літаратурных крыніц:

1. Івашын, В.У. У кантэксте мастацкіх культур / В.У.Івашын // Польша. – 1998. – № 12.
2. Барадулін, Р. Не разбіць, не спыніць, не стрымаць...// Барадулін, Р. Аратай, які пасвіць аблокі: Сяброўскае слова, эсэ і некананізаваныя ўспаміны / Р.Барадулін. – Мінск: Маст. літ., 1995. – С. 5-13.
3. Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / М.Багдановіч. – Мінск.: Навука і тэхніка, 1993. – Т. 2: Маст. проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды.
4. Баршчэўскі, Л.П., Васючэнка, П.В., Тычына, М.А. Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён: папулярныя нарысы / Л.П.Баршчэўскі, П.В.Васючэнка, М.А.Тычына. – Мінск: Радыёла-плюс, 2006.
5. Навуменка, І.Я. Максім Багдановіч / І.Я.Навуменка. – Мінск: Беларус. навука, 1997.
6. Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / М.Багдановіч. – Мінск.: Навука і тэхніка, 1995. – Т. 3: Публіцыстыка, лісты, летапіс жыцця і творчасці.
7. Луцкевіч, А. Выбраныя творы: праблемы культуры, літаратуры і мастацтва / А. Луцкевіч; уклад., прадм., камент., індэкс імёнаў, пер. з пол. і ням. А.Сідарэвіча. – Мінск: Кнігазбор, 2006.